

ТЭОРЫЯ І ГІСТОРЫЯ КУЛЬТУРЫ

УДК 316.7:398.34/344(476)

А. М. Нароўская

Аксіялагічныя кампаненты канцэпту «дом» як рэтранслятары нацыянальнай культуры

Праведзены аналіз слоўнікавых дэфініцый лексемы «дом». Выяўляюцца аксіялагічныя аспекты канцэпту «дом», які аказаў значны ўплыў на фарміраванне бінарных проціпастаўленняў унутраны/вонкавы, свой/чужы, блізкі/далёкі. Разглядаецца прастора за межамі дому як антытэза абжытаму, структураванаму свету. Прасочваецца канцэптuallyнае асэнсаванне «чужой» прасторы ў прымаўках. Падкрэсліваецца семіятычная роля покуці, стала, дзвярэй і іншых прадметаў інтэр'ера, важных для раскрыцця сэнсу паняцця «дом».

Ключавыя словы: канцэпт, структура канцэпту, дэфініцыі, дом, семіятыка, аксіялагічны кампанент, бінарныя проціпастаўленні: свой/чужы

A. Narovskaya

Axiological components of the concept of "house" as repeaters of national culture

The analysis of dictionary definitions of the token "house" is carried out. The author reveals axiological aspects of the concept of "house", which had a significant impact on the formation of binary oppositions internal/external, own/foreign, close/distant. The space outside the house is considered as the antithesis of the inhabited, structured world. There is a conceptual understanding of "foreign" space in proverbs. The semiotic role of penance, table, doors and other interior items, important for revealing the meaning of the term "home", is emphasized.

Key words: concept, concept structure, definitions, house, semiotics, axiological component, binary oppositions: own/foreign.

Адзін з аспектаў тэарэтычных даследаванняў у сферы семіятыкі звязаны з апісаннем паняцця «дом», якое з'яўляецца адным з асноўных канцэптаў культуры ў гуманітарных навуках. Структурны аспект зместу канцэпту «дом» як найбольш важнага архетыпічнага вобраза даследчыкі інтэрпрэтуюць па-рознаму. Найбольш цікавымі з'яўляюцца тэарэтычныя распрацоўкі С. Г. Варкачова [5], У. І. Карасіка і Г. Г. Слышкіна [7], якія падзяляюць структуру канцэпту на паняццёвыя, аксіялагічныя і вобразныя кампаненты.

Аксіялагічны (каштоўнасны) кампанент канцэпту «дом» змяшчае інфармацыю аб месцы дадзенай з'явы ў культуры этнасу, вызначае пэўныя асацыяцыі, звязаныя з гэтым паняццем, і з'яўляецца дамінуючым у яго структуры.

Каштоўнасная напоўненасць паняцця «дом» з пункту гледжання адлюстравання ў ім з'яў культуры дае магчымасць зразумець спецыфіку светапогляду чалавека, ацэньваць ім навакольны свет, яго прадметы, уласцівасці, з'явы і ўзаемаадносіны. Аксіялагічныя кампаненты канцэпту «дом» з'яўляюцца рэтранслятарамі нацыянальнай культуры і, як адзначыла Ю. Л. Фарафонтава, вызначаюць «шкалу каштоўнасцей, маральны стан грамадства, светапогляд і мадэлі паводзін прадстаўнікоў этнасу» [16, с. 141].

Слова «дом» па значэнні з'яўляецца ключавым у дачыненні да назваў жылля і ўспрымаецца як сімвал роднага кута, бацькаўшчыны, добрабыту і шчасця ўсіх членаў сям'і, а таксама роду. Дом матэрыялізуе ідэю сваяцтва па месцазнаходжанні, таму становіцца зыходным пунктам агульнасці па месцапражыванні. Бяздомнасць, адсутнасць сталага месцажыхарства заўсёды звязана з неўладкаванасцю і нізкім сацыяльным статусам.

Аксіялагічны аспект канцэпту «дом» заключаецца і ў тым, што ў старажытныя часы ён служыў сховішчам, што мела найважнейшае значэнне для захавання жыцця ў складаных прыродных умовах. Сімвалічная функцыя аховы жылля рэалізуецца пры ўжыванні слова «дом» у дзіцячых гульнях (хованкі, даганялкі, «паляўнічы і качкі», «класікі-домікі» і інш.). Тут «дом» – месца, дзе па правілах гульні нельга злавіць удзельніка. Большасць даследчыкаў тлумачыць існаванне такога значэння тым, што ў паняцці «будынак» змяшчаецца кампанент «сховішча».

Асноўныя аксіялагічныя прыкметы канцэптуальнага асэнсавання дому можна прасачыць у беларускіх прыказках, дзе акцэнт зроблены на слове «свой» – «свой дом», «свая хата», «сваё котлішча», «свой кут», «свой падворак»: «Бяда не мець свайго кута»; «Кожны пан у сваёй хаце»; «На сваім сметніку і певень гаспадар» [13, с. 210–211].

У слоўніку эпітэтаў паняцце «дом» у дачыненні гаспадаркі асобнай сям'і надзяляецца такімі якасцямі, як *вялікі, багаты, бедны, гасцінны, дарагі, заможны, старасвецкі, чужы*. Шматлікія эпітэты раскрываюць характарыстыкі дому і выкарыстоўваюцца як кантраснае проціпастаўленне: *родны/чужы, багаты/бедны, адкрыты/замкнёны, новы/старасвецкі*.

Такім чынам, аналіз слоўнікавых дэфініцый лексемы «дом» дазваляе вылучыць найбольш значныя кагнітыўныя прыкметы ядра канцэпту: «будынак для жылля», «сям'я», «радзіма», «гаспадарка». У пэўных кантэкстах дом набывае дадатковыя аксіялагічныя значэнні, не зафіксаваныя слоўнікамі, і сэнсы, звязаныя з рознымі асацыяцыямі.

Дом меў істотны ўплыў на фарміраванне бінарных апазіцый *унутраны/вонкавы, свой/чужы, блізкі/далёкі*. Прастора за межамі дома ўспрымалася як «чужая», антытэза абжытай, упарадкаванай прасторы жылля. Жыллё з'яўлялася ўніверсальным пунктам адліку ў прасторы. Адсюль чалавек выходзіў у небяспечны («чужы») свет і вяртаўся назад у «свой». Тут пачыналася і заканчвалася любое рытуальнае дзеянне. І ў гэтым сэнсе кожны чалавек разглядаў свой дом як цэнтр Сусвету.

Адсюль такая высокая ступень рытуалізацыі дзеянняў перад адпраўленнем чалавека ў дарогу і наогул выхадам з дому. Канцэптуальнае асэнсаванне «чужой» прасторы можна прасачыць у прымаўках: «На чужой старане не сагрэе і сонца»; «Свая хатка – родная матка, а чужая – мачыха»; «Чужая хатка такая, як свякроўка ліхая» [8, с. 565].

Такім чынам, каштоўнасць кампанент канцэпту «дом» усталёўвае яго культурны статус і характарызуецца ўпісанасцю ў традыцыйныя сяміятычныя апазіцыі, найбольш значныя з якіх *свой/чужы, унутраны/знешні, асвоены/неасвоены*. Дом як будынак для жылля чалавека характарызуецца матэрыяльнымі прыкметамі, якія аддзяляюць прастору паўсядзённага жыцця чалавека ад прасторы навакольнага свету.

Важным пры даследаванні аксіялагічнага аспекту канцэпту «дом» з'яўляецца семантычнае падзяленне ўнутранай прасторы жылля на сакральныя і перыферычныя зоны, больш пачэсныя і менш значныя. Найбольш пачэснай часткай інтэр'ера беларускага традыцыйнага жылля канца XIX – пачатку XX ст. з'яўлялася покуць. Прастора на покуці мела ярка выражаны знакавы характар. Яе каштоўнасць узрасла ў кірунку да самага сакральнага месца – пад абразамі.

Сяміятычная роля покуці падкрэслівалася і тым, што там захоўваліся найбольш значныя культурныя сімвалы: абразы, Біблія, малітоўныя кнігі, крыж, асвячоная вярба, свечкі.

Найважнейшым элементам не толькі покуці, але і ўсёй жылой прасторы быў стол. Напрыклад, у Славакіі не хацелі набываць дом без стала. Такія адносіны да стала звязаны з асаблівасцямі яго семантыкі. А таксама з тым, што стол як важная частка інтэр'ера жылля стаяў на покуці, за ім адбываўся рытуальны працэс – ужыванне ежы, асабліва падчас абрадаў.

У традыцыйных уяўленнях розных этнасаў амаль паўсюдна праводзіліся аналогіі паміж сталом у доме і алтаром, прастолам у царкве. Семантыка стала разглядалася грунтоўна ў працах А. К. Байбурына і А. Л. Тапаркова [1], А. Б. Мароза [10]. Так, А. Л. Тапаркоў асаблівую ўвагу надае хрысціянскай сімволіцы стала і робіць выснову, што для сімвалічнага асэнсавання стала ў народнай традыцыі вызначальным з'яўляецца яго падабенства з царкоўным тронам. Стол і трон звязаны як этымалагічна, так і семантычна [1, с. 136].

Цікава, што покуць як ганаровае месца ў хаце аздаблялася амаль што як алтарная частка храма, набывала сакральны характар і патрабавала адпаведных паводзін, асабліва за сталом.

Стол падзяляў унутраную прастору жылля на часткі, надзеленыя розным сімвалічным значэннем: больш пачэсную і менш пачэсную, правую і левую, мужчынскую і жаночую. Сядзець за сталом на «покуці» лічылася пачэсным, гэтак месца звычайна займаў гаспадар, або падчас якой-небудзь «нагоды» – кумы, сваты. Па звестках І. А. Сербавы, бацька сядзеў у цэнтры стала, каля яго браты або старэйшыя сыны, жанчыны садзіліся з краю «на ўслонцах», але часта, «калі не хапала за сталом месца, елі стоячы» [14, с. 12]. Важнае месца адводзілася сталу ў вясельнай абраднасці. Паводле этнаграфічных матэрыялаў, перад тым, як ехаць у царкву, бацькі бласлаўлялі маладых і тройчы абводзілі іх вакол стала.

Іншымі семантычна значымі аб'ектамі жылля з'яўляюцца дзверы і парог. Семіятычнае значэнне ўваходу ў жыллё вельмі вялікае і патрабавала строгага выканання шэрага этыкетных прадпісанняў. Універсальнае значэнне дзвярэй тлумачыцца, хутчэй за ўсё, тым, што яны знаходзяцца на мяжы жылой і нежылой прасторы.

Інтэрпрэтацыя ўваходу ў жыллё звязана з прасторава-часавым процістаяннем: пачатак – канец знаходжання ў ім. Характэрным спосабам маркіравання пачатку (уваходу) і канца (выхаду) з'яўляецца прыпынак перад парогам дома, які часта суправаджаецца кароткай малітваю і звычайна «прысесці на дарогу». У сітуацыі выпраўлення ў дарогу рэгламентуюцца нават вербальныя паводзіны. М. Я. Нікіфароўскі піша, што «апошнія словы путніка да дамачадцаў могуць быць толькі перад парогам жылля, ды з экіпажа. Перагаварывацца праз парог ці глядзець па кутах ён не павінен, таму што будучы шматлікія паломкі вупражы ды й экіпажа» [11, с. 121]. Вялікая роля парога ў этыкетных сітуацыях падкрэслена ў выразе «Ніколі не вітайся цераз парог, бо з тым чалавекам хутка пасварышся», які быў зафіксаваны ў выніку этнаграфічнай экспедыцыі па Гомельскай вобласці.

Такім чынам, унутраная прастора жылля падзялялася на правы (мужчынскі) і левы (жаночы) бок. Яе каштоўнасць узрасла ў кірунку да самага сакральнага месца – пад абразамі. Згодна з семантычнай апазіцыяй жылой прасторы – *правы/левы, вышэйшы/ніжэйшы, старэйшы/малодшы* – вызначаліся этыкетныя прадпісанні ў сям'і, калектыве. Унутраная прастора жылля мела знакі-сімвалы, якія выступалі ў ролі абярэгаў, што ператварала жыллё ў сакральна асвоеную прастору. Пры гэтым унутраная планіроўка традыцыйнага жылля падзялялася на сакральныя і перыферычныя зоны, больш і менш пачэсныя.

Разглядаючы бінарныя апазіцыі *свой/чужы* пры даследаванні традыцыйнага жылля можна вылучыць пераходныя зоны ад асвоенай (дом) да

неасвоенай прасторы (падворак – вёска – поле – лес). Менавіта яны цяпер маркіруюць «сваё», што супрацьстаіць «чужой» прасторы, а падворак успрымаецца як пераходная зона, але ўсё ж больш «свая», чым «чужая». Двор разам з жыллём супрацьстаіць лесу, полю, рэчцы як «свая» прастора, іх агульная мяжа – плот, агароджа, замёт.

Другой пераходнай тэрыторыяй ад «свайго» да «чужога» з'яўляецца тэрыторыя паселішча (вёскі, горада) з абзначанымі лініямі меж асвоенай прасторы. Да мяжы вёскі (горада) адносяцца роў, сцяна, камяні, крыжы і г. д. Да мяжы падворка – агароджа, плот, замёт, брама і г. д. Жыллё і падворак складаюць адзінае прасторавае, гаспадарчае і сэнсавое цэлае.

Тэрыторыя вёскі, на якой пражывала абшчына, звычайна мела межы ўмоўныя альбо маркіраваныя прыдарожнымі крыжамі, камянямі ці агароджаю. Гэта была прастора, якая ўспрымалася як родная, «свая». Людзі добра ведалі межы сваёй тэрыторыі, за якой пачыналіся чужыя надзелы. На думку Т. У. Цыўян, «...неабмежаванасць знешняга свету звязана з недакладнасцю, хаосам і небяспечна для чалавека; ён знаходзіць сабе абарону на невялікай, абмежаванай і таму кантралюемай прасторы дома...» [17, с. 72], а таксама вёскі, паселішча. Падобнае ўспрыманне вясковага асяроддзя як лакальнага, «свайго» адбілася ў лексіцы беларускага народа. Семантычнае поле можна бачыць у такіх паняццях, як Радзіма, Бацькаўшчына, «котлішча», «свая хата» і г. д.

Катэгорыі прасторы *свой/чужы* шырока выкарыстоўваюцца ў прыказках: «Добра на Доне, ды лепей у сваім доме»; «Чужая старана – цёмны лес»; «На чужой старонцы і на печы халодна»; «Чужая старонка – мацьыха»; «Чужая хатка такая, як свякроўка ліхая». Адну з прыказак, што бытавалі ў Віцебскай губерні, прывёў М. Я. Нікіфароўскі: «Чужая хата горай кáта» [11, с. 206].

Блізкае абзначае сваё, якое знаходзіцца побач і таму роднае, а *аддаленае* – чужое. Катэгорыя блізкага рэалізуецца ў паняццях роднай хаты і нават частках яе інтэр'ера (печ, «свой агонь» і да т. п.), падворка, вёскі, краю: «У сваёй хаце і качарга – помач»; «Свая страха – свая ўцеха»; «У сваёй хаце ўсе дзіркі вядомыя»; «І верабей на сваім панадворку спраўны»; «У сваім доме і вуглы памагаюць»; «У сваёй хаце і качарга маці» [8, с. 504–505].

Такім чынам, размежаванне паміж «сваімі» і «чужымі» мае важную ролю ў асэнсаванні прасторы сваёй/чужой. Пры гэтым размова ідзе не толькі аб прадстаўніках іншых этнасаў, рэгіёнаў, а нават суседніх вёсак. Бо «свой» – гэта той, хто з'яўляецца членам адзінай культурнай прасторы, у якой дзейнічае сукупнасць агульных культурных рыс [4, с. 617].

Кожная вёска мела пачатак і канец, якія ў большасці выпадкаў маркіраваліся сакральнымі прадметамі – крыжамі з аброчнымі

ручнікамі, камянямі, брамамі. Найбольш зручным матэрыялам для «маркіроўкі» прасторы былі камяні. Да традыцыйных прасторавых каменных сімвалаў беларусаў адносіцца камень каля дарогі. Валуны-абярэгі вядомы ў вёсках Мількавічы Навагрудскага, Крынкі Асіповіцкага раёнаў, аг. Крэва Смаргонскага раёна і ў іншых мясцінах. Камянямі таксама адзначалі месцы раздарожжаў, паваротаў. Сфарміраваўся прасторавы візуальны вобраз «камень – мяжа», і камень па сутнасці стаў універсальным межавым сімвалам-знакам.

Другі аб'ект, які выкарыстоўваўся ў якасці маркёра тэрыторыі, – крыжы з рознага матэрыялу. У этнаграфічных крыніцах часта згадваюцца прыдарожныя крыжы. Яны звычайна стаялі пры ўездзе і выездзе з вёскі. Так, у кнізе «Беларусы-сакуны» І. А. Сербіаў адзначаў, што «...адзін канец вуліцы вёскі звычайна лепшы і называецца белым, а другі – чорным. У большасці выпадкаў каля белага канца вуліцы стаяў высокі драўляны крыж з распяццем...» [14, с. 9]. Усталяванне крыжа заўжды было звязана з пэўнай датай і прымяркоўвалася да найбольш спрыяльнага часу ў жыццёвым цыкле чалавека. Як правіла, крыж ставілі калектыўна – сваякі, суседзі, вяскоўцы.

Своеасаблівай ахоўнай мяжой служылі агароджы двароў і жылых пабудоў. У Беларусі былі распаўсюджаны агароджы з разнастайнага матэрыялу: тоўстых жэрдак і дошак, частакол з плах, каменныя агароджы.

Унікальнымі з'яўляюцца замкнёныя «вяночныя» двары Паазер'я і Падняпроўя: хата вяночнага двара з в. Бракава Слабада Чавускага раёна Магілёўскай вобласці¹, вяночныя двары з в. Волева Дубровенскага раёна Віцебскай вобласці, в. Будзічы Докшыцкага раёна Віцебскай вобласці (размяшчаюцца на тэрыторыі Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту). Такі тып двара ў выглядзе вянка (круга) адлюстраваны ў фальклорных тэкстах: «У панскім дварочку, як у вяночку» [2, с. 30]. У міфалагічнай традыцыі круг, менавіта такую форму мае вянок, «выяўляе ідэю адзінства, бясконцасці і завершанасці <...> абмяжоўвае ўнутраную канечную прастору» [9, с. 41], супрацьстаіць хаосу. Агароджаны, круглы ў плане двор увасабляе і цэнтр Сусвету, які ў фальклорных тэкстах можа маркіравацца вобразам Сусветнага дрэва, напрыклад, «Двор гараджоны, явар саджоны» [Там жа].

Такім чынам, агароджы двароў і жылых пабудоў былі своеасаблівай мяжой, якая аддзяляла «сваю» прастору ад «чужой» і рабіла яе небяспечнай для жыхароў вёскі (паселішча), горада.

Вельмі важнай была надзейнасць агароджы, брам. Гаворачы аб варотах, трэба прыгадаць калаварот («коварат») – вароты, якія зачынялі вуліцу на выездзе з вёскі. Акрамя моцных запораў на брамах, начных

¹ Матэрыялы экспедыцыі БДМНАП у Чавускі раён Магілёўскай вобласці, 1987. – Асабісты архіў аўтара.

вартаўнікоў з калатушкамі і трашчоткамі на вуліцах, гэта была адна з мер аховы маёмасці ад злодзеяў. Старажытныя фотаздымкі захавалі ўзоры яго будовы: часцей за ўсё гэта суцэльная, на ўсю шырыню вуліцы створка, якая паварочвалася вакол слупа, укапанага пасярэдзіне праезджай часткі. Такія збудаванні дапамагалі чалавеку стварыць бяспечнае асяроддзе пражывання: 1) вароты-«вешніцы» (аг. Шчыткавічы, Старадарожскі раён, 1905); 2) вароты ў канцы вуліцы (в. Вялікія Чучавічы, Лунінецкі раён, 1910); 3) вароты-«коварат» (в. Міластава, Бярэзінскі раён) [15, с. 225–226] і інш.

Такія агароджы аддзялялі свет людзей ад свету прыроды, культурнае ад дзікага. Падобныя месцы патрабавалі адпаведных паводзін і адносін да сябе, паколькі яны знаходзіліся на перыферыі асвоенай чалавекам прасторы. Агароджа, з аднаго боку, маркіравала «сваю» прастору, а з іншага – была максімальна набліжана да «чужой».

Пры разглядзе дадзенага пытання можна вылучыць яшчэ адзін супрацьлеглы бінарны канцэпт (у дадзеным кантэксце гэта словы, рэпрэзентанты якіх з’яўляюцца антонімамі), які пасродкам апазіцыі *свой/чужы* адзначае сувязь канцэптаў «дом – поле» і «дом – лес».

Прастора за межамі жылля ў пэўныя адрэзкі часу надзялялася прыкметамі «іншага», небяспечнага для чалавека свету, выхад у які быў строга рэгламентаваны. Дом для чалавека – універсальны пункт адліку ў прастору. У цэнтры асвоенай прасторы – доме – знаходзіцца чалавек, а ступень «чужасці» прасторы ўзрастае па меры аддалення ад цэнтра, ад свету «сваіх» (чалавек – хата – падворак – вёска – поле – лес – горы – «той свет»).

Важным элементам традыцыйнай карціны свету беларусаў з’яўляецца вобраз «поля», якое мае амбівалентнае значэнне. З аднаго боку, засеянае поле як асвоенае прастора мае пазітыўнае значэнне і надзяляецца станоўчай характарыстыкай, напрыклад у песні: «Поле маё, поле маё вялікае і вясёлае // Вялікае і вясёлае й прыгожае, й прывольнае // Па полю іду, па полю іду – весялюся // Па полю іду, па полю іду – красуюся» [12, с. 368]. У дадзеным выпадку апрацаванае поле адносіцца да культурнай прасторы.

У той жа час неапрацаванае поле, на думку беларусаў, можа быць небяспечным для чалавека і для свойскай жывёлы. На такім закінутым полі можна сустрэцца з агрэсіўнымі істотамі. У міфалагічных кантэкстах поле як апрацаваная зямля адносіцца да культурнай прасторы, а неапрацаванае – гэта не такое блізкае чалавеку асяроддзе, у ім можна сустрэцца з адмоўнымі сіламі.

Поле можа знаходзіцца непасрэдна ў лесе і станавіцца ў бінарную апазіцыю дому. У яго выпраўляюць непажаданых людзей на пагібель. Згадаем загад мачыхі (з чарадзейнай казкі): «Вязі-вязі, стар, сваю дачку,

ды не вязі к родным у цёплую хату, ды завязі ў чыста поле на траскунмароз» [6, с. 249].

Другой бінарнай апазіцыяй з'яўляецца *дом/лес*. Лес для людзей заўсёды быў і застаецца чужой, небяспечнай, неасвоенай тэрыторыяй. Таму каб адчуць сябе абароненым, чалавек паступова асвойваў лясную прастору, праводзіў сапраўдную альбо сімвалічную мяжу. У беларускіх гаворках лексемы «дом» і «лес» маюць адпаведныя ўстойлівыя канатацыі, першую звязваюць са станоўчым пачаткам, другую – з адмоўным.

У міфалогіі розных народаў лес звязаны перш за ўсё з зааморфным (жывёльным) светам. Лес – адно з асноўных месцазнаходжанняў варажых чалавеку сіл. У дуалістычнай міфалогіі большасці народаў проціпастаўленне *паселішча/лес* з'яўляецца адным з асноўных [3, с. 146–147].

Такім чынам, аксіялагічны аспект канцэпту «дом» звязаны з ацэньваннем чалавекам навакольнага свету, з'яў і ўзаемаадносін. Універсальны канцэпт «дом» з'яўляецца бяспечным ключом у разуменні культуры, так як вызначае шкалу каштоўнасцей этнасу, ладу жыцця яго прадстаўнікоў, асаблівасці сацыяльных адносін. Разгледжаныя бінарныя апазіцыі *ўнутраны/вонкавы, свой/чужы, блізкі/далёкі* і інш. падкрэсліваюць сувязь прасторы дома, сям'і, навакольнага свету, іх узаемапраціўленне і пераемнасць.

1. Байбурын, А. К. У истоков этикета : этногр. очерки / А. К. Байбурын, А. Л. Топорков ; АН СССР. – Л. : Наука, 1990. – 166 с.

2. Беларускі фальклор у сучасных запісах: традыцыйныя жанры: Мінская вобласць / уклад. В. Д. Ліпвінка; уклад. муз. часткі Г. Р. Кутырова. – Мінск : Універсітэцкае, 1995. – 477 с.

3. Бидерманн, Г. Энциклопедия символов : пер. с нем. / Ганс Бидерманн. – М. : Республика, 1996. – 335 с.

4. Бродель, Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV–XVIII вв. : в 3 т. / Фернан Бродель ; пер. с фр. Л. Е. Куббеля ; вступ. ст. и ред. Ю. Н. Афанасьева. – М. : Прогресс, 1986–1992. – Т. 1 : Структуры повседневности : возможное и невозможное. – 1986. – 622 с.

5. Воркачев, С. Г. Концепт счастья: понятийный и образный компоненты / С. Г. Воркачев // Изв. Рос. акад. наук. Сер. лит. и яз. – 2001. – Т. 60, № 6. – С. 47–58.

6. Казкі ў сучасных запісах / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ; уклад., уступ. арт. і камент. К. П. Кабашнікава, Г. А. Барташэвіч ; рэд.: В. К. Бандарчык, К. П. Кабашнікаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1989. – 663 с.

7. Карасик, В. И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : сб. ст. / Воронеж. межрегион. ин-т обществ. наук, Воронеж. гос. ун-т, Моск. обществ. науч. фонд ; науч. ред. И. А. Стернин. – Воронеж, 2001. – С. 75–80.

8. Лепешаў, І. Я. Тлумачальны слоўнік прыказак / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч. – Гродна : ГрДУ, 2011. – 695 с.

9. Лобач, У. А. Міфа-семантыка сядзібы і хаты ў традыцыйным светапоглядзе беларусаў / У. А. Лобач // Весн. Віцеб. дзярж. ун-та. – 2009. – № 2 (52). – С. 40–46.

10. Мороз, А. Б. Стол в северорусских поверьях и обрядах / А. Б. Мороз // Традиционная культура. – 2002. – № 2. – С. 41–47.

Тэорыя і гісторыя культуры

11. *Никифоровский, Н. Я.* Очерки простонародного життя-быття в Витебской Белоруссии и описание предметов обиходности : этногр. данные : с геогр. видом Витеб. губ. и четырьмя чертежами в тексте / Н. Я. Никифоровский. – Витебск : Губ. тип., 1895. – VIII, 552 с.

12. Паэзія беларускага земляробчага календара / Акад. навук БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ; уклад., уступ. арт. і камент. А. С. Ліса ; рэдкал.: А. С. Фядосік (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992. – 613 с.

13. Прыказкі і прымаўкі : у 2 кн. / Акад. навук БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ; склад., уступ. арт., камент. М. Я. Грынблат ; рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – Кн. 2. – 616 с.

14. *Сербов, И. А.* Белорусы-сакуны: краткий этнографический очерк / И. А. Сербов. – Петроград : Тип. Имп. акад. наук, 1915. – 180 с. – (Сб. Отд-ния рус. яз. и словесности Имп. акад. наук ; т. 94, № 1).

15. *Сергачев, С. А.* Народное зодчество Беларуси: история и современность / С. А. Сергачев. – Минск : Беларус. энцыкл. імя П. Броўкі, 2015. – 559 с.

16. *Форофонтова, Ю. Л.* Аксиологический концепт сквозь таксономическую призму (на примере концепта *судьба*) / Ю. Л. Форофонтова // Вестн. Тамбов. ун-та. Сер. Гуманитар. науки. – 2008. – № 8 (64). – С. 141–146.

17. *Цивьян, Т. В.* Дом в фольклорной модели мира : (на материале балканских загадок) / Т. В. Цивьян // Семиотика культуры : Труды по знаковым системам X / редкол.: Б. М. Гаспаров [и др.] ; ред. А. Мальц. – Тарту, 1978. – Т. 10. – С. 65–85. – (Ученые записки Тартуского ун-та ; вып. 463).

Дата паступлення артыкула ў рэдакцыю: 04.03.2022.